

huidige grenzen van Noord-Brabant; het werk geeft ondubbelzinnig blijk van een parochiale mentaliteit. De verhouding met Den Haag komt onvoldoende uit de verf, terwijl Staats-Brabant als generaliteitsland daarmee onlosmakelijk was verbonden. De weinige gegevens over het Haagse gebeuren bevatten bovendien grove onjuistheden. Zo was de Raad van State niet het uitvoerend orgaan van de Staten-Generaal (163), waren de gedeputeerden te velde niet alleen en zelfs niet primair afkomstig uit de Raad van State (22), was de ontvanger-generaal niet naast de thesaurier-generaal de voornaamste functionaris van de Raad van State (163) en waren de Gecommitteerde Raden in Holland niet vanaf de achttiende eeuw verdeeld in twee colleges (90). Hoe komt men er bovendien bij dat het leger in de zestiende eeuw voor een groot deel uit Spanjaarden bestond? (161). Ondanks de parochiale benadering volgt het boek merkwaardigerwijs de Hollandse traditie en vangt het niet in 1566 of in 1576 maar in 1572 aan. Ten slotte kan men moeilijk beweren dat het boek het Staatse verleden met een onbevangen blik tegemoet treedt. De informatie is feitelijk en traditioneel en kan de vooroordelen van Brabantse gebruikers slechts bevestigen, mede door de parochiale invalshoek.

Deze globale punten van kritiek doen evenwel weinig afbreuk aan de waarde van het boek als naslagwerk; ik beschik niet over de kennis van zaken om de meestal zeer gedetailleerde informatie op juistheid en volledigheid te kunnen beoordelen. Moge het werk ondanks de gebreken talloze onderzoekers ten dienste staan bij het vorsen naar de Staatse periode van Noord-Brabant, waarin nog heel wat gebieden braak of halfbebouwd liggen!

Guido de Bruin

F. A. van Lieburg, *Profeten en hun vaderland. De geografische herkomst van de gereformeerde predikanten in Nederland van 1572 tot 1816* (Dissertatie Vrije universiteit Amsterdam 1996; Zoetermeer: Boekencentrum, 1996, 399 blz., f60,-, ISBN 90 239 0928 3).

De ondertitel van deze dissertatie aan de Vrije universiteit geeft het onderwerp kernachtig weer. De auteur, een leerling van Frijhoff, onderzoekt de geografische herkomst van de rond 12.580 gereformeerde predikanten in Nederland tussen 1572 en 1816. De basis vormt een uitvoerig prosopografisch onderzoek; het monnikenwerk van de onvermoeibare bij W. C. M. Regt (1867-1938) kwam hierbij wel te stade. Dit onderzoek heeft geresulteerd in een *Repertorium van Nederlandse predikanten tot 1816* met kerngegevens, dat voor allerlei doeleinden is te gebruiken en nog zal worden aangevuld.

Ofschoon zich bij het onderzoek allerlei problemen hebben voorgedaan en de geografische herkomst van 45% van de predikanten tot 1650 (vooralsnog?) in nevelen gehuld blijft, komt de auteur tot duidelijke conclusies. Tot 1625 stamde een substantieel deel van de predikanten (circa 8%) uit de Zuidelijke Nederlanden, vooral uit Vlaanderen en Brabant. De hele periode kwam een opmerkelijk percentage van de predikanten (7-10%) uit aangrenzende delen van het Duitse Rijk, vooral uit Oost-Friesland, Embden, Bremen, Kleef, Bentheim en de Palts. Het leeuwendeel van de predikanten was echter, zoals viel te verwachten, uit de Republiek afkomstig, waarbij circa 68% van stedelijke herkomst was. Dit hoge percentage hangt nauw samen met de sociale achtergrond van de predikanten en de ligging van Latijnse scholen en academies. Provinciale hoofdsteden, universiteitssteden en centra van bestuur en handel waren oververtegenwoordigd. Bij plattelanders ging het overwegend om zonen van predikanten, wat voor de hand ligt: 75% van de predikanten was op het platteland werkzaam en 30% van de predikanten was opgegroeid in een predikantengezin. Het aantal predikanten uit Holland (<3400) en Zeeland (642) is lager dan men zou verwachten, het aantal uit Groningen (944) en Friesland

(1174) is overeenkomstig de verwachtingen en het aantal uit Gelderland (1089) is hoger dan men zou vermoeden. De predikanten, die tot 1650 heel wat voormalige katholieke geestelijken en 'Duytsche clercken' in hun midden telden, maar na 1650 vrijwel allen een academische opleiding hadden genoten, konden bij hun beroeping uit de hele Republiek afkomstig zijn. In de praktijk kwamen zij echter overwegend uit de eigen classis en provincie voort. Dit veranderde na 1750, toen het ruime aanbod van proponenten neigde om te slaan in een tekort.

Natuurlijk verdient het lof dat de auteur als assistent-in-opleiding in vijfjaar een boek heeft weten te produceren, al kon hij dan voortbouwen op zijn doctoraalscriptie. Dit is zelfs verbluffend als men in het curriculum vitae leest dat hij vanaf 1985 zeven boeken en vijftig artikelen heeft gepubliceerd. Toch valt moeilijk te begrijpen dat de promotiecommissie het werk zo heeft laten passeren. Ten eerste is het vlot, maar ongelooflijk wijdlopij geschreven. Zonder moeite zou men een kwart, de helft en zelfs veel meer kunnen schrappen. De auteur heeft tien bladzijden nodig om aan te geven waar het boek over gaat, terwijl een of twee regels met de ondertitel voldoende zouden zijn.

Ten tweede is de presentatie van de voornaamste bevindingen nogal wonderlijk. De hoofdstukken over de predikanten uit de Zuidelijke Nederlanden, uit het Duitse Rijk en uit Engeland, Frankrijk en allerlei buitenplaatsen zijn elk even lang uitgevallen als het hoofdstuk over de predikanten uit de Republiek, waaruit 85-90% van het totaal afkomstig was. De lotgevallen van vele atypische gevallen van elders passeren de revue; de wederwaardigheden van geen enkel typisch geval van nabij komen ter sprake. Wat hebben zulke biografietjes van een alinea trouwens voor zin? Dezelfde hang naar het buitenissige bespeurt men bij de excessieve aandacht voor predikanten in het leger, op de vloot, aan het hof, in ambassades, in gevangnissen, in gasthuizen en in koloniën. Wat hebben zij met de kern van het onderzoek uit te staan? Het hoofdstuk over de predikanten uit de Republiek daarentegen mist concrete invulling en geeft niet aan hoe de opmerkelijke verdeling van de provinciale herkomst van de predikanten moet worden verklaard (178), een van de voornaamste bevindingen notabene!

En ten derde is de basis van het boek toch wel erg smal uitgevallen. De auteur had, zoals hij zelf toegeeft, door een steekproef te nemen dezelfde conclusies kunnen trekken over de geografische herkomst van de predikanten (47). Dit had een hoofdstuk van een veel bredere monografie over de predikanten kunnen zijn. Met behulp van dezelfde steekproef had hij ook kunnen ingaan op de sociale achtergrond, het huwelijkspatroon, het kindertal, het aantal beroepingen, de lengte van de beroepingen en het loopbaanverloop van de predikanten. De interpretatie van de cijfers over de geografische herkomst had dan tegelijk op een steviger fundament kunnen rusten. Met de benadering van de auteur staan ons nog heel wat dissertaties over de gereformeerde predikanten te wachten. Dat lijkt mij echt teveel van het goede.

Guido de Bruin

A. M. J. A. Berkvens en G. H. A. Venner, met medewerking van G. Spijkerboer, ed., *Het Gelderse land- en stadsrecht van het Overkwartier van Roermond 1620* (Werken der Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht XXV; Arnhem: Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht, 1996, lxxiii + 391 blz., ISBN 90 800512 4 1).

In 1619 werd na een lange fase van voorbereiding eindelijk het Gelderse land- en stadsrecht van het Overkwartier van Roermond door de aartshertogen gedecreteerd; het trad in werking in 1620. Het rechtsgebied waarvoor het zou gelden was het Gelderse Overkwartier, het belangrijkste deel van Spaans Gelre, waaraan na 1648 nog enkele heerlijkheden werden toegevoegd.